

1. Андрусяк М. Державні змагання українців на Далекому Сході в 1917—1920 рр. [Електронний ресурс] / М. Андрусяк. — Режим доступу: http://etno.uaaweb.org/lib/zklyn_1.html.
2. Енциклопедія Українознавства : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 776.
3. Каліберда Ю. Ю. Український військовий рух на Далекому Сході Росії (1917—1922) [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Каліберда. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Istoria/65468.doc.htm.
4. Мамай А. За Сибирью, где солнце всходит, или Почему не состоялась в Зеленом Клине вторая Украина / Александр Мамай // Зеркало недели. — 1999. — № 42.
5. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в ХХ ст. / А. Попок // Український історичний журнал. — К., 1998. — № 6. — С. 54—68.
6. Попок А. Україномовна преса в регіоні [Електронний ресурс] / Андрій Попок. — Режим доступу: <http://kobza.com.ua/content/view/841/1/>.
7. Попок А. Українські поселення на Далекому Сході : іст.-соціолог. нарис / Андрій Попок. — К., 2001.
8. Світ І. Суд над українцями в Чіті / І. Світ. — Лондон, 1964. — 38 с.
9. Світ І. Українсько-японські взаємини 1903—1945: Історичний огляд і спостереження / Іван Світ. — Нью-Йорк, 1972. — 372 с.
10. Хрестоматія з географії України : посіб. для вчителя [Електронний ресурс] / упоряд.: П. О. Масляк, П. Г. Шищенко. — К. : Генеза, 1994. — 448 с. — Режим доступу: http://geoknigi.com/book_view.php?id=521.
11. Черномаз В. Українські акценти [Електронний ресурс] / В'ячеслав Черномаз // Зовнішні справи. — 2008. — № 12. — Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=279>.

Лідія Сніцарчук

МЕДІАДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД МІСТ ТИФЛІСА І ТРАПЕЗУНДА 1917—1918 рр.

У статті висвітлено специфіку створення і функціонування газет, видаваних українськими громадами міст Тифліса та Трапезунда у 1917—1918 рр.; визначено їх завдання, проаналізовано лейттеми їх змісту.

Ключові слова: *українські громади, функціонування газет, 1917—1918 рр., українська преса в Тифлісі, українська преса в Трапезунді.*

В статье освещено специфику создания и функционирования газет, издаваемых украинскими общинами городов Тифлиса и Трапезунда в 1917—1918 гг.; определено их задания, проанализировано лейтмотивы их содержания.

Ключевые слова: украинские общины, функционирование газет, 1917—1918 гг., украинская пресса в Тифлисе, украинская пресса в Трапезунде.

In the article the specificity of creation and functioning newspapers published by Ukrainian communities of Tiflis and Trapezund in 1917—1918 was covered, their tasks were determined, the main keynotes of the content were analyzed.

Key words: Ukrainian communities, functioning newspapers, 1917—1918, Ukrainian press in Tiflis, Ukrainian press in Trapezund.

Суспільно-політичні зміни у Російській імперії на початку 1917 р. позначилися на розвитку громадсько-політичного життя народів, що перебували у її складі. Процес самоствердження етно-суспільств поширювався на всі ланки «народної» роботи, позитивно впливаючи передовсім на один із найважливіших аспектів формування самосвідомості — розвиток національної преси. На українських теренах 1917 р. — першого з «ключових» «для подальшого історичного розвитку» України років (1917—1920) [15] — періодичні видання, переважно газети, засновувалися майже в кожному українському повітовому містечку.

Немало українських пресодруків побачило світ поза північно/південно-східними межами України — у Москві, Благовещенську, Пскові, Санкт-Петербурзі, Ставрополі, Томську, Хабаровську й інших містах, де змушені були оселятися українці — представники різних суспільних верств — через політичні чи економічні причини. (До слова, значна частина цих видань навіть не була зафіксована у відомих покажчиках української преси. Нині, розпорошена по українських і російських книгозбірнях і архівах, ця медіаспадщина поступово вводиться у науковий обіг завдяки старанному пошуку дослідників.)

На початку 1917 р. у Грузії внаслідок переселенських процесів проживала значна кількість українців (понад 120 тис. осіб [1]), зосереджених переважно у містах Тифлісі (нині — м. Тбілісі, Грузія), Батумі, Сухумі та ін. Зокрема, у Тифлісі проживало понад тисячу українців, здебільшого робітників, що працювали на залізничному

транспорті, у поштово-телеграфній сфері, ремеслували чи займалися торгівлею.

Того ж року до них долучилася значна кількість українців — військових різних чинів російської армії, які через п'яту російсько-турецьку війну були зосереджені на цих теренах та навколо міста Трапезунд (нині — м. Трабзон, Туреччина). «Українці на Кавказькому фронті розпорошені на протязі кількох тисяч верств, починаючи з глибокої Персії і кінчаючи клятими скелями Туреччини» [8].

Представники українства Тифліса, Батумі, Сухумі, Трапезунда та інших міст і містечок Закавказзя намагалися організувати своє життя, засновуючи українські громади, спілки, товариства, завданням яких була основна важлива місія — консолідація. Питання про організацію об'єднання, яке повинно було опікуватися долею не лише військових, а й усіх українців і українок, що опинилися далеко за межами рідної землі, постало у той час доволі гостро. Розгубленість війська, деморалізація солдатів, розбійні напади на селян — «в таких обставинах завжди земляк буде горнутись до земляка» [8].

Першою організованою українцями газетою на Закавказзі стали «Вісти Української Громади у м. Трапезонді». Видання розпочалося 14 квітня 1917 р. як тижневик, однак дотримуватися ритмічного виходу газети редакційному комітетові (голова — П. Посталовський) вдавалося не завше. Так, між тринадцятим і чотирнадцятим (останнім під цією назвою) числами розрив становив понад два місяці. Газету до друку підписував редактор Григорій Хименко, уміщуючи від номера до номера й свої матеріали, присвячені політичним актуаліям тогодення.

Текстуальний комплекс газети складався із новинкарського блоку, в якому акумулювалися відомості про українське життя в Україні і Росії, Грузії і Туреччині, зокрема у Трапезунді. Локальна подієвістика містила між іншим повідомлення про створення Української громади у Трапезунді, яка мала виконувати низку важливих функцій: плекання національної самосвідомості, пропагування політичних знань, поширення просвіти тощо. Такі ж доручення делегувалися й редакції друкованого речника Громади. «Завдання нашої газети» були чітко визначені у статті під такою ж назвою Лева Биковського, який «був законтракований... у характері інженерного техника на працю в будівельному відділі П'ятого армійського тур-

кестанського корпусу російської армії» у Трапезунді [3, с. 112] і творча біографія якого лише розпочиналася. До слова, саме в цій газеті українців були опубліковані його перші журналістські матеріали. Згодом Л. Биковський згадував, що 1917 р. його «інженерно-технічна праця цілком припинилася» і він «повністю віддався загальній громадсько-політичній і, головню, українській національно-організаційній діяльності» [3, с. 113].

Перша газета українства на цих теренах мала доволі виразне громадсько-політичне й культурницьке за тематикою обличчя. Офіційні матеріали Центральної Ради, розповідь про формування 1-го Українського полку ім. Б. Хмельницького, звіти про збори Української громади, статті патріотичного спрямування, інші публікації, що заторкували важливу громадсько-політичну проблематику, поєднувалися із художнім словом С. Васильченка, А. Кримського, М. Старицького, Т. Шевченка й інших поважних представників української літератури.

У третій декаді травня 1917 р. паралельно із цією газетою у Тифлісі у світ вийшла газета «Українські вісти Закавказзя» (друге число її, що збереглося у Бібліотеці Російської академії наук (Санкт-Петербург), датовано 31 травня 1917 р.). Ця газета була зніційована і видавана Українською громадою Тифліса, під редакторською опікою комісії, очолюваної Антоном Дражевським. Незважаючи на доволі продуманий проект і на тривалий період підготовки, у світ вийшло лише два числа, розтиражовані тифліською друкарнею «Мамуль» («Друкарство»).

Редакція намагалася поділитися з читачами своїми враженнями щодо квітневих зборів Української громади загалом і доповіді, виголошеної на них представником 17-го Кубанського пластунського батальйону Соколянським на тему «Підстави національної культури»: основний концепт якої — «нема людей по за межами національності, нема інтернаціональної космополітичної особи, як і нема есперантської нації». Щоб відчувати єдність із рідною землею, редакція, запровадивши рубрику «Українські газети», опублікувала низку повідомлень із «Народної Волі» та «Робітничої Газети».

Редакція висвітлювала діяльність Української громади в Тифлісі (голова — Л. Шрамченко), допомагаючи їй виконувати об'єднувальну функцію, оскільки «з'єднати українців Закавказзя для по-

ширення національної свідомости, самоосвіти й вироблення політичного світогляду» [11] було основною метою створюваних українських організацій. А ще — влаштування лекцій, відчитів, мітингів, організація збору внесків на український національний фронт, зініційований Центральною Радою, про що й повідомлялося читачам.

«Українські вісти Закавказзя» припинилися «з технічних обставин» — про це повідомила редакція ще одного часопису, який розпочався з «тактичних міркувань», — «Вільного Життя».

Цю газету продовжувала видавати, як і попередню, Українська громада в Тифлісі, редагувала редакційно-видавнича комісія, спеціально створена при цьому об'єднанні. Беручи на себе роль координатора, керівництво Громади просило усі чинні українські «просвіти, спілки, громади, гуртки, куріні» тощо надсилати до бюро Громади (Тифліс, вул. Судебна, 33 — нині вул. З. Жванії) свої статuti, адреси, повідомлення про діяльність, проблеми, потреби.

Редакція розраховувала на матеріальну і творчу допомогу читачів, запрошуючи їх надсилати матеріали — «дописи, вірші, статті, постанови зібрань і інше», проте за браком можливостей до друку підписувано переважно новинкарські матеріали.

Найважливішою лейттемою публікацій газети було формування українських військових частин у російській армії, що зосереджувалася на Закавказзі. Зрозуміло, що національних почувань українців у цій військовій формації не тільки не розуміли, а й не потребували. Газета, надаючи площу для матеріалів, які розкривали проблематику в межах «для чого потрібні Українські національні полки», мала на меті формувати комплекс знань про події, що відбувалися у той час в Україні. Адже військові частини, до яких були «приписані» вояки українського походження, отримували лише російську пресу, що в деформованому вигляді подавала інформацію про українську подієвістику чи загалом уникала її, намагаючись висвітлювати весь комплекс проблем, які супроводжували російське політичне життя упродовж 1917 р.

З огляду на те частина текстуального комплексу газети містила повідомлення про події, що відбувалися в Україні: «Національне життя на Вкраїні, після 250 літнього гніту царського уряду, починає знов жевріти, сонце волі зійшло для Вкраїні і всім її синам треба добре знати, що там робиться і чого нам українцям треба» [8].

Наголошуючи на необхідності українських військових формувань, прапорщик Пенчук із Ерзерума (нині — м. Ерзурум, Туреччина) (згодом став Українським військовим комісаром Ерзерумського району і брав надзвичайно діяльну участь у заснуванні українських об'єднань) переконував читачів, що «такі українські організації на російських фронтах уже давно існують і вони дозволені Верховним головнокомандуючим. У Києві міститься Всеукраїнська рада військових депутатів, в яку увійшли представники від українців-воjakів всіх фронтів, окрім Кавказького. На нашому фронті ми уже маємо такі військові українські організації в Ерзерумі — «Ерзерумська військова краєва громада» (вул. Туркестанська, 18) і у Трапезунді — «Українська Військова Рада військ Анатолійського побережжя» [8].

У передовиці 4/5-го номера ця тема прозвучала ще раз. Редакція нагадала читачам, зосередивши свій публіцистичний погляд «на великій кривді, що переживають українці-воjаки на Кавказькому фронті, про необхідну потребу з огляду на сучасний політичний момент, організацій українських національних полків», про необхідність політичного виховання, просвітньої праці серед воjakів [9].

Оскільки українські воjаки були розпорочені по всьому фронті, тимчасова Українська військова рада, ідея якої про створення українських національних частин не підтримувалася командуванням військ Кавказького фронту, зніціювала й провела анкетування для визначення охочих перевестися у новостворювану національну військову формацію. Газета повідомляла, що військові союзи грузин, вірмен, українців та інших народів були ініціаторами створення Ради національностей, яка повинна була здійснювати нагляд за формуванням національних військ.

Читачі-військовики дізналися і про призначення ще одного новоствореного у жовтні 1917 р. міжнаціонального об'єднання — «Комітету по націоналізації військ на Кавказі», що мав «розглядати всі практичні питання по утворенню військ» [13] та подавати їх на затвердження Ради національностей. Комісар фронту повинен був вести спостереження за правомірністю дій Комітету та Ради.

Ще однією важливою ланкою діяльності редакції газети була консолідація, яка зосереджувалася не лише на читачах-військовиках. Як відомо, серед працівників залізничного транспорту на Закавказзі працювало немало українців. «Скупчити й їх у одну укра-

їнську сімю» спробувала Українська громада в Тифлісі, підготувавши й провівши збори, на яких були присутні понад 400 осіб.

Політичний напрям видавців — соціалістів-демократів — чільників Української громади ненав'язливо проявлявся у низці матеріалів на кшталт статей Володимира Темницького «Українська соціаль-демократія Австрії в часи війни» (републікована із київської «Робітничої Газети») й Агатангела Кримського «Що думають про автономію України правдиві російські демократи», у нарисі «солдата залізничного полка» Парфенчука «Жах перед нашим рухом».

Газетярі повідомляли також про доволі цікаву публікацію у газеті «Народня Воля» (ч. 126) — репортаж-звіт Євгена Онацького (згодом — відомий журналіст) про його поїздку на Військову Кубанську раду за дорученням українських фракцій та президії Центральної Ради. Військова Кубанська рада стала відомою тим, що вона затвердила статут «автономної Кубані», на чолі якої стояли Військовий отаман і Військовий законодавчий уряд.

У виданні надруковано також патріотичні вірші Георгія Гасенка — «Над усе! (Національний марш)», «І сині і жовті». (До слова, сприйняття подій, що відбувалися у той час і на тих теренах, відтворено у листах Г. Гасенка до Є. Чикаленка, які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського [6].)

Рубрика газети «З українського життя» подавала широкий спектр новин про події в Україні (звіт про перебіг Всеукраїнського агрономічно-економічного з'їзду, роботу українських військових з'їздів Південно-Західного фронту, української конференції на Західному фронті, відкриття Українського народного університету, завершення слідства у справі розстрілу козаків Українського полку ім. Б. Хмельницького кірасирами).

Важливу інформацію містила рубрика «Дописи». Зокрема, у повідомленні Гната Гея із Ерзерума йшлося про активність військового українства, дислокованого у цьому місті. Військова крайова громада була заснована у червні 1917 р. й об'єднувала 35 представників різних військових частин цього регіону (голова — підполковник Козинець, секретар — прапорщик Пенчук, скарбник — працівник телеграфу Львов). Дописувач наголошував на потребі «на національному ґрунті заснувати на кавказі українські військові частини,

підготувить агітаційно українські маси до нового автономного ладу на Україні, та до наближаючихся Установчих Зборів» [4].

Здвоєний, 4/5-й, номер газети, ймовірно, був останнім — він вийшов у світ 17 вересня 1917 р.

Натомість у Трапезунді озвалися до читачів «Вісти Української краювої ради Закавказу». Ця газета стала продовженням «Вістей Української Громади у м. Трапезонді», продовживши загальну нумерацією чисел — № 15 (4 жовтня 1917 р). Двосторінковим виданням опікувалася редакційна комісія Крайової ради, яка закликала читачтво «Під України єднатись прапор!». Лозунг газети — «Хай живе автономна Україна!».

Редакція обговорювала низку проблем, пов'язаних із політичним вибором України, підтримуючи «соціалістичний український уряд — Центральну Раду та Генерального секретаріату». В опублікованому «Статуті Української партії соціалістів-революціонерів в Трапезунді» відзначено один із важливих аспектів діяльності партійців — «з'єднати всіх українців Закавказу і Кавказького фронту під прапор Землі і Волі, національно-територіальної автономії України і федеративного устрою в Росії» [12].

Рубрики «Від редакції», «З газет», «По Україні», «Хроніка» повідомляли про динаміку українського життя — про українську маніфестацію з нагоди підняття Чорноморським флотом українського прапора, перебіг партійної конференції УПСР у Трапезунді, про мітинг українців у грецькому театрі міста.

Жанровий портрет газети, незважаючи на її оперативне виконання, був доволі багатий — передовиці, вірші (І. Франко, А. Кримський), новинкарські форми, коментарі, звернення тощо. Саме зі сторінок цього видання сповіщалося про заснування Козацького полку ім. гетьмана П. Сагайдачного та важкого гарматного дивізіону цього ж легендарного імені. Тут опубліковано звернення до українців про вибори до російських Установчих зборів, у якому закликалися українських представників оголосити: 1. Україна має бути вільною у складі «великої Російської федеративної республіки»; 2. Війна повинна бути припинена; 3. Україна сама вирішуватиме усі справи на своїх Установчих зборах у Києві. Такі погляди були притаманні соціалістам-демократам, вплив яких на газету й товариство був очевидним.

У виданні рекламовано українську пресу, яку доставляли з Києва (газети «Боротьба», «Нова Рада», «Шлях». Відзначимо, що частина матеріалів, надрукована в новинкарських рубриках, черпалася саме з них; частина публікацій повідомляла про особливості перебування українців на Кавказькому фронті, а також про діяльність первинних організацій «Просвіт», що діяли у місцях згуртування українців на Закавказзі, про відкриття нових українських осередків — культурних, навчальних, громадських.

25—30 жовтня 1917 р. Український військовий комітет військ Анатолійського побережжя скликав перший Український військовий з'їзд Кавказького фронту, що відбувся зусиллями офіцерських кадрів у Трапезунді. У газеті докладно повідомлялося про його перебіг і обговорення проблем «сучасного менту»: завершення війни, земельне питання, освіта, інші проблеми, що необхідно було першочергово вирішити в Україні.

Ця проблематика, обговорювана на з'їзді, детально висвітлювалася у спеціально створеній щоденній газеті «Вісти Українського військового з'їзду Кавказького фронту», що розпочалася 28 жовтня 1917 р. у Трапезунді. Відомий шостий номер газети вийшов 3 листопада 1917 р.

На початку 1918 р. на Закавказзі працювало вже понад 20 українських товариств, об'єднань, громад. Серед них: у Тифлісі — Українська крайова рада на Закавказзі, Український комісаріат, Українська військова рада Кавказького фронту, Українська рада тифліської громади, Поштово-телеграфна спілка (голова Спілки — Ілюченко, писар — Отаманенко), Залізнична спілка; у Трапезунді — Українська військова рада Трапезундського укріпленого району, «Просвіта», Організація Української партії соціалістів-революціонерів; в Ерзерумі — Українська військова рада; у Батумі — Українська громада (голова — Дмитро Попиків), у Сухумі — Українська громада; у Сочі — «Просвіта» (керівник — Андрій Петренко); у Поті — Українська рада; у Баку — Українська районна рада; у Туапсе — «Просвіта»; у Єревані — Українська військова рада; у Сігнахському повіті Тифліської губернії (десять українських сіл) — Українська крайова рада.

Така консолідаційна активність українства значною мірою зумовлювалася зусиллями редакційних комітетів відзначених газет. Їх

об'єднувальну працю продовжила газета «Українська Народня Республіка» — орган Української крайової ради на Закавказзі, що виходила впродовж січня — квітня 1918 р. у Тифлісі. Заснована як двотижневик, продовжилася тижневиком, однак у зверненні до читачів наголошувалося на планах редакції перейти на щоденний вихід. Відповідальний редактор — колишній провінційний вчитель із Ямпільського повіту, що на Вінниччині, Сава Чалий (Петро Васильович Куцяк). Небагато залишилося відомостей про цю людину, яка проявила себе не лише активним громадсько-політичним діячем молоді України держави, а й талановитим організатором інформаційного друкованого органу, редактором, публіцистом, видавцем. П. Куцяк зумів організувати часопис із різноаспектною інформацією, не маючи для цього жодних матеріальних можливостей і творчих кадрів. Однак змістове наповнення видання, хоч і двосторінкового — переважно через матеріальні складнощі і брак паперу, було доволі насиченим й охоплювало різноаспектну українську подієвість як у самій Україні, так і поза її межами.

В анонсі про вихід, уміщуваному у перших числах газети, визначено доволі широкі плани щодо текстуального комплексу — універсальна (громадсько-політична, економічна, культурна, господарська) новинкарська тематика, діяльність владних структур в Україні та на Закавказзі, а також Української крайової ради на Закавказзі, повідомлення про «розвиток соціалістичної думки» й інші аспекти життя українства у цьому регіоні.

Традиційна інавгураційна стаття, передовиці, аналітичні матеріали («Що таке большевики і чого вони хочуть», «Україна і Великоросія», «Пам'ятайте про смерть», «Вічний дух Революціонера») належали перу редактора, рівно ж як і блискуче есе «Геніальний чудака. Присвячується Українському народові» («Мав він (український народ. — Л. С.) повну змогу і силу стати достойним товаришем у спілці найкультурніших націй, але чи розгубив хто на своїй історичній дорозі усе в такій мірі, як се умудрився зробити український народ? Чи умудрився хто стати гноєм для пишних квіток чужої культури, в такій мірі як се зробив геніальний велитень — чудака, народ український?» [14].) Значна частина фактів, що формували рубрику «На Україні», передавалися «по прямому телеграфному проводу» Українському комісару П. В. Куцяку.

З метою орієнтувати читачів у політичній ситуації в Україні в газеті опубліковано багато офіційної інформації (Проект Конституції УНР, Універсал Української Центральної Ради), повідомлення рубрики «Центральна Рада» — про формування законодавчої бази країни та її складові, рубрики: «Генеральний Секретаріат» — про облаштування українського життя, «Резолюції з'їзду «Советов» робітничих, салдацьких і селянських депутатів України, скликаного по ініціативі большевиків», «Відозва з'їзду до народів Росії», у якій, нагадаємо, акцентувалися довір'я і підтримка учасниками цього форуму (а їх було понад 3500 осіб) Центральної Ради, звернення Української соціал-демократичної робітничої партії до солдатів-українців «Бережіть Українську Народню Республіку». (Без коментарів: «Плюйте, українці-большевики, на самих себе, на свій народ, на свій розум та позичайте його у чужих, учіться у руських, як треба жить у нас на Вкраїні. Вони навчать, вони вже навчали нас цілі століття, вчіться й далі, може колись нащадки ваші і вам плюнуть у лице за ваш позичений розум, за вашу неосмислену зраду, за вашу нікчемну науку» [2].)

Рубрикаційна система видання доволі розгалужена — «3 газет та журналів» (повідомлення про реакцію українських, російських, інших періодичних видань про події в Україні, протести проти дій «народних комісарів» проти українства), «По Україні», «У Києві», «По Росії», «З закордонного життя» (сприйняття європейською демократією більшовиків і їх політики на тих українських теренах, де «ленінські ватаги одержали перемогу»).

Цілком закономірним було систематичне висвітлення у газеті діяльності Української партії соціалістів-революціонерів і в Україні, і на Закавказзі, адже її редактор П. Куцяк належав до партії есерів, а від 1918 р. очолював партійну фракцію при Фронтівій раді. Саме тому один із номерів газети відкривався зверненням Центрального комітету партії до всіх її організацій з приводу заснування партійної газети й збору коштів на її належне функціонування. («Надзвичайний зріст партії примушує всіх, кому дорога вона, щоб частини нашого великого партійного тіла були міцно духовно з'єднані, щоб між центрами і периферією, а також між окремими організаціями був постійний живий обмін думок. Ясно, що найкращим засобом для об'єднання є партійна щоденна газета» [5].) Відзначимо, що УПСР

після «Боротьби» (Київ, 1917) не мала жодної центральної друкованої трибуни.

Для самоосвіти партійців у газеті велася рубрика «Видання Української партії соціалістів-революціонерів», рубрика «З партійного життя» повідомляла про діяльність фракції УПСР у Тифліському регіоні; для тих, хто намагався визначитися у своїх політичних симпатіях, опубліковано «Програм Української партії соціалістів-революціонерів», охарактеризовано «Дві ідеології: соціалісти-революціонери і соціал-демократи».

За новинкарським блоком газети, в якому зосереджувалася українська місцева інформація, можна відновити специфіку життя українства у цьому регіоні. Під рубрикою «До Української Краєвої Ради надійшли такі телеграми» вміщено: прохання польових поштово-телеграфних урядовців допомогти їм повернутися у «дорогу Україну, яка переживає в сі дні (січень 1918 р. — Л. С.) важкі хвилини свого існування»; аналогічні прохання українських військовиків з інших частин армії, що прагнули на законних підставах перейти в розпорядження Центральної Ради через офіційні переведення, але аж ніяк не дезертирським шляхом; відомості про перебіг Українського з'їзду на Мугані (у той час там розташовувалися три українських (за населенням) повіти).

«Хроніка» також ретельно фіксувала українську активність у регіоні — про збори батьків-українців у Тифлісі й організацію навчання дітей рідною мовою шкільною комісією Української громади, про відкриття курсів українознавства (на початок лютого тут навчалося 50 осіб), про заснування видавничого товариства «Українська Родина», про сформовані у 1-му Кавказькому корпусі український батальйон (941 особа) й Український полк ім. кошового атамана Сірка, що з труднощами прибув до Тифліса з Ерзерума, про делегацію селянства з українських сіл Сігнахського повіту з проханням урятувати їх від розбійних нападів і пограбувань, про прохання українських муганців і сухумців надіслати їм хліба в обмін на бавовну.

У газеті було опубліковано «Резолюції Першого Українського з'їзду Закавказзя 23—27 листопаду 1917 року», прийняті після доповідей: делегата від селян щодо необхідності захисту українського мирного населення від розбою; П. Куцяка — про сучасний момент

(«доручити Краєвій Раді звернутись вкупі з Фронтовою радою через Комісаріат українських справ на Кавказі до правительства Закавказької Республіки, аби воно зробило крок до єднання з Українською Народною Республікою на федеративних началах і до координації своєї політики з політикою Центральної Ради»), делегата від залізничників-українців Дзіціни — про їх переведення до України; А. М. Дражевського — про організацію Крайової ради (схвалено утворити на Закавказзі Українську крайову раду, обрати Виконавчий комітет (сім осіб), виробити статут і скликати на початку січня першу сесію Ради) [10].

Другий Український з'їзд, повідомляла редакція, відбувся у третій декаді січня 1918 р. Зі звіту про його перебіг відомо, що газета виходила накладом 3000 примірників. «Українську Народню Республіку» передплачувала незначна кількість читачів, однак лєвова частка накладу розсилалася для продажу по українських організаціях. Незважаючи на популярність видання, кошти за газету надходили дуже «мляво». Редактор П. Куцяк відзначав, «що до газети нема чого й закликать людей, коли вона цікава, коли вона відповідає інтересам робітників і селян. Але для сього як раз і потрібно, щоб самі робітники і селяне зробили свою газету цікавою і відповідною до їх життя» [7].

Однак попрацювати над удосконаленням змістового наповнення редактору та його команді не вдалося — невдовзі видання газети було припинено, військове українство виведено із закавказьких територій, українське населення, що залишилося на цих землях, не змогло надалі організуватися для формування свого друкованого органу.

1. *Атаманюк Ю.* Михайло Борис: «Українсько-грузинська дружба перевірена віками» [Електронний ресурс] / Юрій Атаманюк // Час і події. — 2008. — № 29. — Режим доступу: <http://www.chasipodii.net/article/3366/?vsid=4f52bf70bc084b2b4d6ae520acdb621a>.
2. *Бережіть Українську Народню Республіку* // Українська Народня Республіка. — 1918. — № 1.
3. *Биковський Л.* Від Привороття до Трапезунду : спомини (1895—1918) / Лев Биковський. — Мюнхен ; Денвер : Дніпрова Хвиля, 1969. — 134 с.
4. *Гей Г.* Дописи / Гнат Гей // Вільне Життя. — 1917. — № 1.
5. До всіх організацій Української Партії Соціалістів-революціонерів // Українська Народня Республіка. — 1918. — № 3.

6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — Ф. 44 (Редакція газети «Рада»), спр. 305—318.
7. *Куцяк П.* Чи будуть жнива? / Петро Куцяк // Українська Народня Республіка. — 1918. — № 11.
8. *Пенчук.* Для чого потрібні Українські національні полки / Пенчук // Вільне Життя. — 1917. — № 2/3.
9. [Передовиця] // Вільне Життя. — 1917. — № 4/5.
10. Резолюції Першого Українського з'їзду Закавказзя 23—27 листопада 1917 року // Українська Народня Республіка. — 1918. — № 3.
11. Статут Української Громади у м. Трапезонді / Вісти Української Громади у м. Трапезонді. — 1917. — № 1.
12. Статут Української партії соціалістів-революціонерів в Трапезунді // Вісти Української краєвої ради Закавказу. — 1917. — № 15.
13. Українці на Кавказькому фронті // Вільне Життя. — 1917. — № 2/3.
14. *Чалий Сава [Куцяк П.]*. Геніальний чудака. Присвячується Українському народові / Сава Чалий // Українська Народня Республіка. — 1918. — № 11.
15. *Яневський Д.* Політичні системи України 1917—1920 років: спроби творення і причини поразки / Данило Яневський. — К. : Дух і літера, 2003. — С. 5.